

Arkeologisk utredning

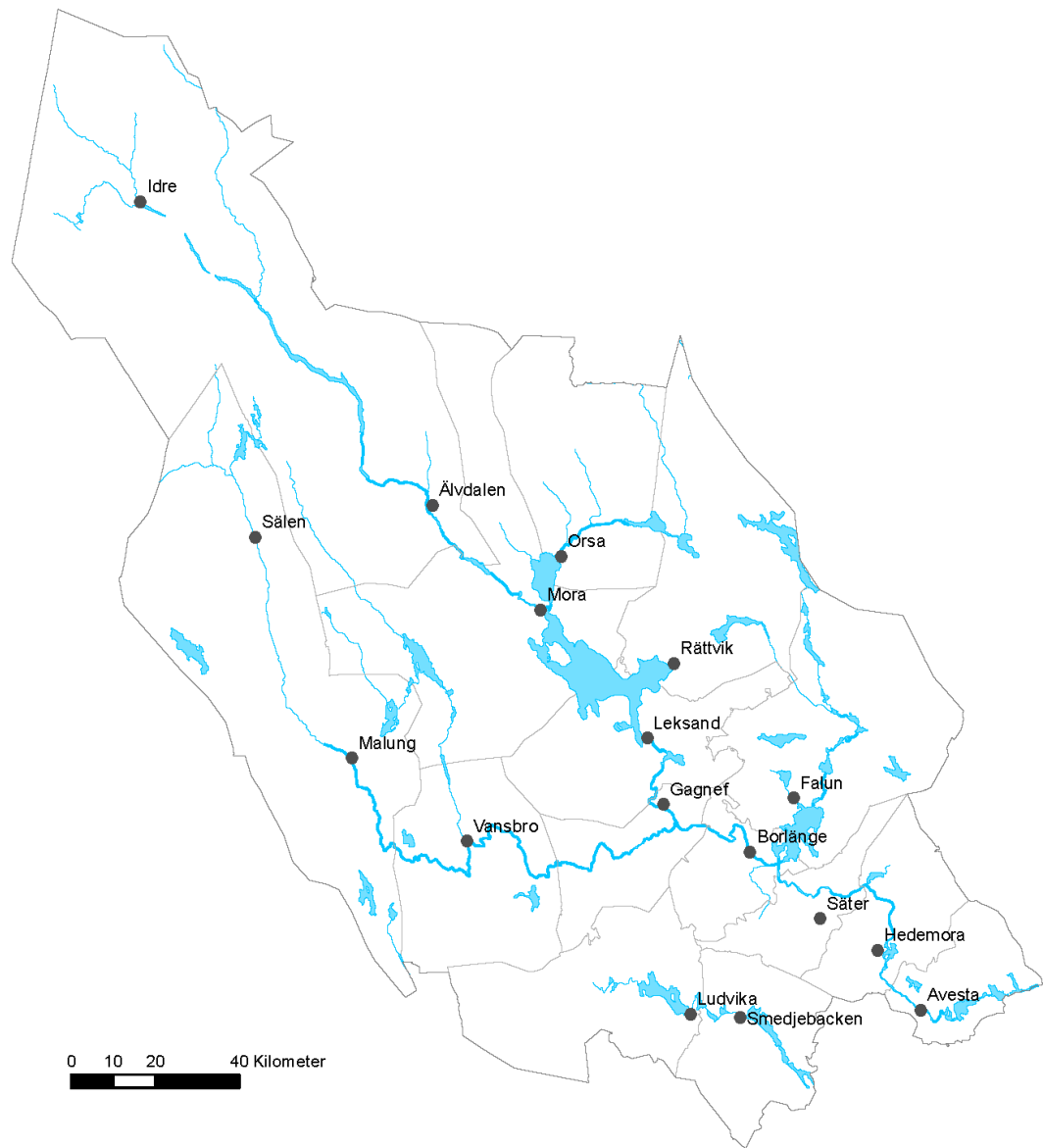
GRANGÄRDE KYRKBY

inför bostadsbyggnation på fastighet Saxhyttan 4:193 i
Grangärde socken, Ludvika kommun, Dalarnas län
2025

Arkivrapport dnr 35/25

Niklas Groop

Figur 1: Karta över Dalarna med undersökningsplatsen i Grangärde markerad

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Fastighetsindelning, topografi 10: © Lantmäteriet.

Topografi 50: Lantmäteriet (CC0)

Dalarnas museum, Falun, 2025

Sammanfattning

Dalarnas museum har genomfört en arkeologisk utredning på fastigheten Saxhyttan 4:193. Anledningen till utredningen var att utreda om tidigare okända fornlämningar fanns på den yta som skulle bebyggas med bostäder. Inga antikvariskt intressanta anläggningar påträffades. Färre föremål än förväntat fanns i matjorden och de som hittades var alla sentida. Dalarnas museum förordar inga ytterligare åtgärder.

Inledning

I mitten av maj 2025 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk utredning steg 2 på fastigheten Saxhyttan 4:193 i Grangärde kyrkby, Grangärde socken, Ludvika kommun (se bilaga 1, figur 2). Anledningen var planerad bebyggelse av bostäder. Beslut fattades av Länsstyrelsen i Dalarnas län, dnr 727-2025. Beställare var Svenska kyrkan Grangärde.

Utredningsområdet låg söder om Grangärde kyrka och var 3 592 kvadratmeter stort. Området bestod av tidigare plöjd åkermark, nu ängsmark.

Antikvarisk bakgrund

År 2016 genomfördes en schaktningsövervakning i anslutning till kyrkan. Där framkom rester efter tre kistgravar vilka daterades till slutet av 1500-talet upp till början av 1900-talet, (Axelsson Karlqvist 2016).

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om idag okända fornlämningar skulle beröras av det planerade arbetsföretaget. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet. Den arkeologiska utredningen skulle även identifiera, motivera och antikvariskt bedöma både kända och nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar.

Resultaten från utredningen skulle kunna användas vid länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten skulle också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Metod

Sökschaktsgrävningen utfördes av två arkeologer med hjälp av en minigrävmaskin utrustad med planeringsskopa. Schakten spriddes med jämna mellanrum över den aktuella fastigheten. Delar av fastigheten grävdes inga schakt på, på grund av ledningar och växtlighet. Matjorden schaktades bort ned till orörd naturlig mark. Möjliga anläggningar provgrävdes om det var osäkert vad de representerade.

Schakten och deras innehåll mättes in och dokumenterades digitalt med RTK och fältapplikationen Field maps. Schakt, inmätt innehåll och de flesta matjordsfynd fotograferades. Markfasta stenar mättes in.

Efter avklarat fältarbete gjordes arkiv- och kartstudier i syfte att utröna om platsen varit bebyggd, eller om annan aktivitet på platsen varit känd sedan tidigare.

Resultat

Totalt grävdes 19 schakt 0,3–0,6 meter djupa, 1,4–1,6 meter breda och 3–11 meter långa. Schakten grävdes i nordsydlig riktning.

Under matjorden var det naturliga underlaget kompakt silt varierande med bitvis mycket steniga områden med markfasta stenar och ytor med endast enstaka stenar. I nordvästra delen av utredningsområdet var silten mer sandig där det var som rikligast med sten i hela området. I den naturliga marken, särskilt i östra halvan av utredningsområdet fanns naturliga fördjupningar fyllda med matjordsaktig siltfyllning. De tolkades som frostsprickor och har ej mätts in.

Det framkom diken/rännor i östvästlig riktning. I anslutning till ett flertal av dikena framkom masugnsslagg i varierande mängd. I schakt 13 och 18 framkom en störning, nedgrävning för djupliggande ledning. Intill nedgrävningen var det mycket smågrus och omrört i kontaktytan mellan matjord och naturlig mark, vilket troligen skett i samband med grävning för ledning.

I matjorden framkom material som man kan vänta sig vid schaktning i åkermark: tegelkross, enstaka järnföremål som spik med mera, kritpipskäft, keramik och porslin och dylikt. Det framkom dock inte i några betydande mängder som skulle antyda att det funnits bebyggelse på platsen. Inga förhistoriska fynd gjordes, endast en kvartsbit och ett järnföremål tillvaratogs för säkrare bedömning, båda från schakt 13. Efter rengöring och närmare studie visade det sig att kvartsbiten hade naturliga krossador och utgår därmed som fynd. Järnföremålet var cirka 0,21 meter stort med en 0,07 meter lång och 0,05 meter bred klyka i toppen (se bilaga 3 figur 7), och bedömdes komma från sentida jordbruk och sparas ej.

Slutsatser och utvärdering

Tolkningen är att området troligtvis använts till odling då det fanns diken och antydningar till årder/plogspår. Dock var det mycket stenar så det är nog endast en begränsad yta av området som använts till odling. Den äldsta historiska kartan är från 1681, och sedan dess har ingen bebyggelse funnits på platsen.

Dalarnas museum föreslår inga vidare arkeologiska åtgärder inom utredningsområdet.

Referenser

Axelsson Karlqvist, J. 2016. Arkeologisk schaktningsövervakning, Grangärde kyrka, vid schaktning för fuktmätning i anslutning till kyrkan, Grangärde socken, Ludvika kommun, Dalarnas län. Dalarnas museum arkeologisk rapport 2016:8

Arkiv

Lantmäteriet, www.lantmateriet.se

Lantmäteristyrelsens arkiv: U14-1:1 (1681)
Lantmäterimyndighetens arkiv: 20-gra-2 (1700)
Rikets allmänna kartverks arkiv: J112-89-14 (Kyrkbyn, 1866-67),
12F Ludvika 6a Grangärde (1968)

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 727-2025
Fornreg, uppdragsnummer: 202500479
Socken: Grangärde
Fornlämning, RAÄ-nr: -
Fornreg, lämningsnummer: -
Fastighet: Saxhyttan 4:193
Koordinater, mitten: N6680442
(SWEREF99 TM) E498902
Höjd (RH 2000): 162 m ö.h.
Inmätning: RTK
Utförandetid: 2025-05-14 till 2025-05-15
Undersökt yta: 3 592 kvadratmeter
Schaktlängd: 122 meter
DM projektnummer: 1922
DM diarienummer: 35/25
DM foto accessionsnr: DM ARK1922
Arkeologisk personal: Lee Widegren Lundin, Niklas Groop
Projektansvarig: Lee Widegren Lundin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

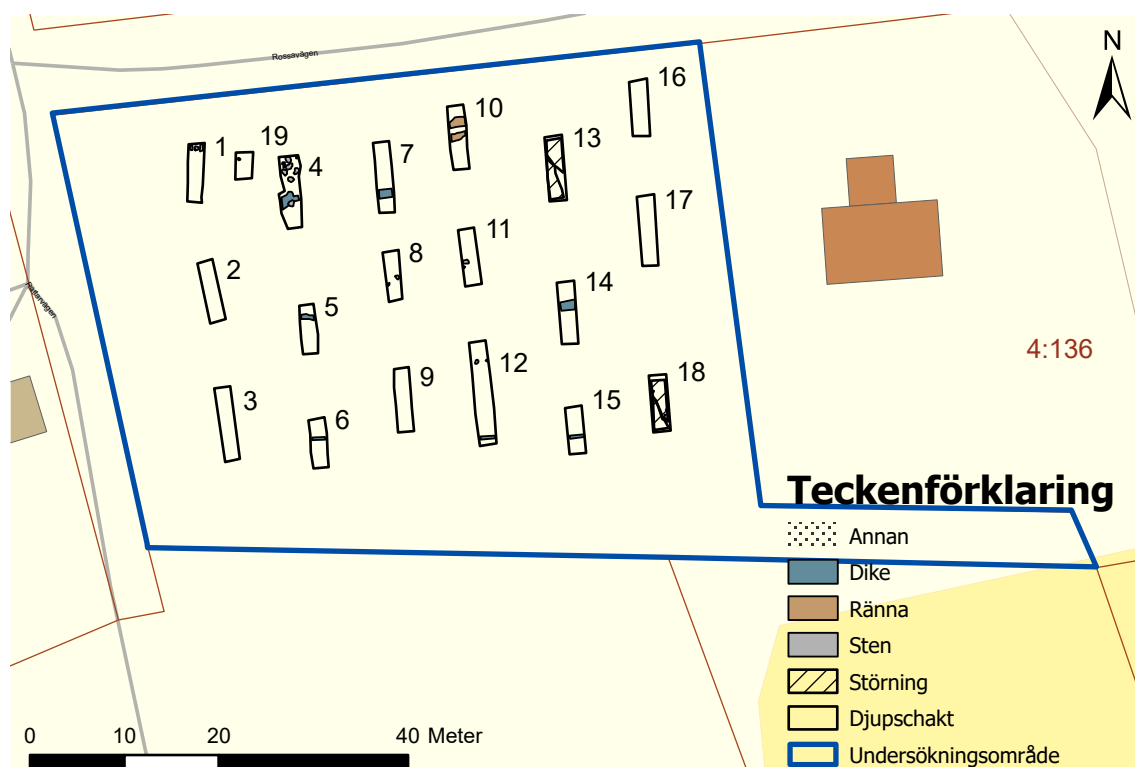
Bilagor

- 1 Kartor/planer
- 2 Schaktbeskrivning
- 3 Foton

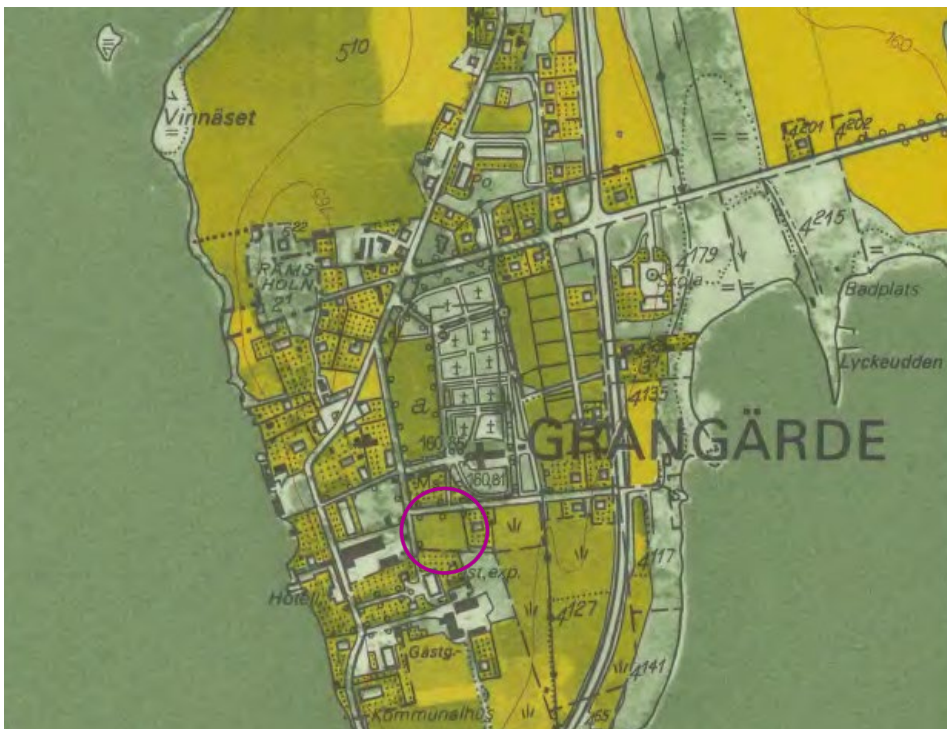
Bilaga 1 Kartor

Figur 1: Utdrag ur topografiska kartan. Undersökningsområdet markerat med cirkel. Skala 1:50 000.

Figur 2: Utdrag ur topografiska och fastighetsindelingskartan. Med grävda schakt. Skala 1:700.

Figur 3: Utdrag ur ekonomiska kartan (1968). Undersökningsområdet markerat med cirkel.

Figur 4: Utdrag ur Häradseconomiska kartan. (1866–1867). Undersökningsområdet markerat med cirkel.

Figur 5: Utdrag ur 20-gra-2 (1700). Undersökningsområdet markerat med cirkel.

Figur 6: Utdrag ur U14-1:1 (1681). Undersökningsområdet markerat med cirkel.

Bilaga 2 Schaktbeskrivning

Schakt 1

1,7x6,2 m (N-S). 0,3–0,5 m dj. Matjord 0,3 m tj av mörkbrun lerig silt med inslag av sten. I S del av schakt beige kompakt lerig silt i botten.

Fynd: masugnsslagg, tegelkross, glas fragment, keramik, och kritpipsskaft i matjorden och kontaktytan mot silten.

Schakt 2

1,7x6,5 m (NV-SÖ). 0,45 m dj. Matjord 0,4 m tj av mörkbrun lerig silt. I botten kompakt lerig beige till orange silt.

Diffus kontaktyta mellan matjord och botten.

Matjordsfynd: masugnsslagg, obränt ben, kritpipsskaft, tegelkross, keramik och glas fragment och järnföremål: spik och troligen dörrjärn.

Schakt 3

1,7x7,8 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,3–0,4 m tj av mörkbrun lerig silt med inslag av sten. inte så mycket i N änden av schaktet. I botten av schakt kompakt orangebrun silt, i stor del av schakt mycket stenigt. Något sandigare i S delen.

Matjordsfynd: masugnsslagg, glas fragment från flaska och keramik.

Schakt 4

2,2x7,7 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,3–0,4 m tj av mörkbrun silt m inslag av stenar (0,05–0,2m st). I botten av schakt sandig silt, orangebrun med rikligt inslag av stenar 0,02–0,3 m st. Även markfasta block.

Schakt 5

1,7x5,2 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord mörkbrun silt 0,35–0,4 m tj. Även inslag av sten intill 0,1 m st.

Fynd: enstaka inslag av masugnsslagg, glas fragment, järnspik.

Schakt 6

1,8x5,2 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,3–0,45 m tj brungrå silt m inslag av sten.

Matjordsfynd: enstaka inslag av masugnsslagg, tegelkross och glasfragment.

Schakt 7

1,7x7,4 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord brungrå silt 0,4 m tj. I botten kompakt orangebrun silt. Sparsamt inslag av sten.

Fynd: masugnsslagg, enstaka keramik och järnföremål (tenn?).

Schakt 8

1,6x5,2 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,4 m tj av brungrå silt m inslag av sten. I botten orangebrun kompakt silt med inslag av stenar, i synnerhet i S halvan av schaktet.

Fynd: enstaka inslag av masugnsslagg och keramik, samt flera järnföremål.

Schakt 9

1,6x6,7 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,4 m brungrå silt med inslag av enstaka stenar. I botten kompakt brunorange silt med inslag av enstaka stenar
Matjordsfynd: enstaka inslag av masugnsslagg och keramik.

Schakt 10

1,9x6,8 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord av brungrå silt 0,4 m tj. Sparsamt inslag av sten. I botten av schaktet beige kompakt silt. I södra delen flera oregelbundna naturliga fördjupningar, eller möjligen spår från stenar som lyfts/dragits runt?
Fynd: Enstaka inslag av masugnsslagg och tegelkross.

Schakt 11

1,8x6 m (N-S). 0,55 m dj. Matjord 0,4–0,5 m tj. Djupast där de markfasta stenarna finns, troligen har det tagits bort stenar där intill tidigare. Oregelbundna fördjupningar med brungrå silt i N delen av schaktet, verkar ej vara anläggningar. I botten beige kompakt silt.
Fynd: enstaka inslag av masugnsslagg och sten i matjord.

Schakt 12

2x10,9 m (N-S). 0,3–0,55 m dj. Matjorden 0,3–0,4 m tj av brungrå silt med sparsamt inslag av småsten. Under matjorden 0,02–0,2 m ljusare brungrå silt, relativt tomt på andra material, syns som oregelbundna fördjupningar i botten av schaktet. Den naturliga marken i botten beige till orange kompakt silt, inslag av enstaka markfasta block, annars stenfritt.
Matjordsfynd: masugnsslagg, keramik (stengods/porslin), glas, tegel och järnfragment.

Schakt 13

1,8x6,9 m (N-S). 0,4 m dj. Matjord 0,2–0,3 m tj brungrå silt, sparsamt inslag av stenar 0,05–0,2 m st. Naturlig mark av kompakt beige silt, främst synlig i SÖ del av schaktet.

Schakt 14

1,8x6,6 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,4 m tj brungrå silt med sparsamt inslag av sten. I botten av beige kompakt silt, förekommer oregelbundna fördjupningar med fyllning av brungrå silt.
Matjordsfynd: masugnsslagg, en spik, ett kritpipsskaft, en bit glas, en bit keramik, och ett oidentifierbart järnföremål.

Schakt 15

1,8x4,9 m (N-S). 0,55 m dj. Matjord 0,4–0,5 m djupt. Ställvis 0,1 m tj skikt med beige silt direkt under grässvål, dvs 0,1 m under markytan. I botten beige kompakt silt och oregelbundna fördjupningar med brungrå silt. Matjordsfynd: järnföremål (brodd? hästkosöm?), tegelkross, keramik och enstaka masugnsslagg.

Schakt 16

1,9x6 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord av brungrå silt 0,3–0,4 m tj. I botten beige kompakt silt. Sparsamt med sten
Fynd: enstaka inslag av masugnsslagg.

Schakt 17

1,8x7,5 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,4 m tj brungrå silt med sparsamt inslag av sten. I botten beige kompakt silt med oregelbundna fördjupningar med brungrå silt.
Matjordsfynd: enstaka masugnsslagg, spik, metallföremål (plåt? troligen recent burk), keramik/porslin, tegelbit.

Schakt 18

1,9x6 m (N-S). 0,45 m dj. Matjord 0,3–0,4 m tj av brungrå silt med inslag av sten.
Matjordsfynd: enstaka masugnsslagg, keramik/tegelbit och aluminiumkapsyl.

Schakt 19

1,8x2,8 m (N-S). 0,4 m dj. matjord brungrå silt 0,2–0,3 m. Inslag av sten. Därunder orange siltig morän med rikligt inslag av kantiga stenar.
Matjordsfynd: enstaka masugnsslagg, spik, ölburk och keramik/tegelbit

Bilaga 3 Foton

Figur 1: Översikt från sydväst vid start av grävning, med Grangärde kyrka i bakgrunden. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 2: Översikt från nordväst vid start av grävning. Foto: Lee Widegren Lundin

Figur 3: Schakt 4 från norr, med ansamling av stenar i norra änden. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 4: Slagblock från dike i schakt 4. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 5: Fördjupning i södra delen av schakt 10. Från väster. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 6. Exempel på matjordsfynd i schakt 2. Foto: Lee Widegren Lundin.

Figur 7: Rengjort järnföremål från schakt 13. Foto: Niklas Groop.